

УДК 007:304: 070

ЖУРНАЛІСТСЬКА ОСВІТА ЕПОХИ WEB.3.0: ДОСЛІДЖЕННЯ, НОВІТНІ НАВИЧКИ, СПРОБИ ПЕРЕЗАВАНТАЖЕННЯ

Наталка Габор

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна
e-mail: nat.gabor@gmail.com*

У публікації йдеться про зміни, що відбуваються у сучасній журналістиці загалом та журналістській освіті зокрема. Критика журналістської освіти в Україні та за кордоном частково подібна, в дечому має відмінності. В Україні культивується стереотип про те, що замість факультетів журналістики потрібні школи журналістики, де за рік спеціалістів різних профілів, які вирішили стати журналістами, навчали б основам журналістики. Не варто відкидати й таку версію журосвіти, проте вона не повинна подаватись як єдино можлива й правильна. Вимоги сучасного медіаринку – універсальний журналіст. Нині це навіть не дискутується. Але чи буде ця універсальність затребувана через 5 років, чи може, навпаки, виникне інтерес до вузькоспеціальних вмій?

Ключові слова: журналістські стандарти освіти, медіакомпетенції, медіаринок, універсальний журналіст.

Замість вступу

1) Зміна в журналістській освіті упродовж років незалежності була обумовлена кількома чинниками: змінилась політична система, що спровокувало зміни в освіті загалом, в журналістській освіті зокрема. Зникла потреба вивчати партійну радянську пресу з її відсутністю критики влади, цензурою загалом та партійні директиви зокрема.

2) Зміна в політичній системі призвела до зміни в медіях, спершу почала зникати пропаганда і цензура, що змінило насамперед самі медіи. А вже їх принципів зміни спровокували зміни в журосвіті. Новими стали не лише застосування досі заборонених медіатеорій, а й напрацювання нових способів збору інформації, роботи в крос-медійних редакціях, орієнтація на редакційні етичні кодекси та нові способи подачі матеріалу.

3) В Україну почали приїжджати медіатренери з західних держав із власними стандартами як до творення журналістських текстів, так і способів їх подачі й поширення. Вони навчали як журналістів-практиків, так і студентів журфаків. Система західних грантів так само працювала на поширення західних стандартів роботи медій.

4) Приєднання України до Болонського процесу викликало зміни в усій освітній системі, в т.ч. журналістській. У розкладах журфаків з'явилися предмети, подібні до європейських та американських.

5) Та найбільше на журналістику загалом та журосвіту зокрема вплинула поява нових цифрових /мережових технологій. Вона змінила як журналістську практику, так і всю філософію медій, їх співпрацю з аудиторією, породила нові явища, трансформувала жанри...

Можливість, яку дав Інтернет: пропонувати/адаптувати тексти для різних медіаплатформ, використовувати соціальні мережі, які раптом, поруч з пошуковими системами, стали новими джерелами інформації, поява активної медіа-аудиторії з її технічним забезпеченням, – суттєво вплинули на природу медій, спровокували появу нової журналістської практики – контенту, створеного споживачами (media generated content). Відповідно, все це не змогло не внести коректив у журналістську освіту. Зміни в медійному бізнесі та медіаконвергенція породили потребу в «універсальному» журналісті. До нього висувались такі вимоги: володіти редакторськими компетенціями (розуміти потреби видання), журналістськими навичками (вміти творити тексти: як відео, аудіо, так і традиційні) та цифровими компетенціями (як-от вміння збирати інформацію в мережі й аналізувати необхідні дані, інтерпретувати їх й запропонувати у максимально зрозумілій візуальній формі).

6) Наступні зміни можуть відбутися під тиском медіабізнесу. Чи буде він однозначно позитивним для журналістики загалом та журосвіти зокрема?

За що критикують журналістську освіту

Коли в 1996 та 2000 роках вдалося спостерігати й бути частково долученою до американської освіти журналістів, то з подивом відзначила, що в той час журналісти-практики майже не критикували школи та факультети журналістики, окремі практики були долучені до навчального процесу, іноді університети організовували т.зв. ярмарки професій, коли редактори й студенти зустрічалися для професійних розмов та, як варіант, пошуків співпраці. Між ними тривав «позитивний нейтралітет».

Уже в 2012 році, з розповіді Бет Барнс, директорки однієї з американських шкіл журналістики, яка виступила в Києво-Могилянці, стало відомо, що нині критика журналістської освіти «популярна» і в Штатах, де відсутня єдина модель журналістської освіти. Це означає, що кожен університет має право навчати за власними концепціями чи авторськими програмами. Проте відомий випадок, коли благодійна організація, що підтримує журналістську освіту, написала критичного листа на адреси журналістських шкіл, у якому висловила звинувачення в тому, що освіта не встигає за технологічними змінами, а також що більшість викладачів журналістських шкіл не мають сучасного медійного досвіду [1].

Хіба більшості українських освітян не знайомі ці претензії практиків? З тією відмінністю, що в Україні критикують не ті, хто підтримує журфаки фінансово. Маємо виключно претензії до журосвіти з боку медіаринку, який, до речі, ніяким чином не докладається до фінансування потреб чи досліджень у сфері медіаосвіти. Проте в цій історії важливо й показово інше: ця критика спровокувала жорстку дискусію в США, і тоді багато американських журналістів-практиків стало на бік освітян, хоча б тому, що благодійна організація дозволила собі нав'язувати єдину модель освіти.

Більше того, такий підхід – єдиний стандарт освіти для всіх вишів України – вбив у зародку чимало корисних й оригінальних освітніх ініціатив. Наприклад свого часу різні українські факультети, відділення чи кафедри журналістики зародились

при різних факультетах: філологічних, філософських чи факультетах іноземних мов. Однак дуже швидко через відсутність академічних свобод, на рівні освітніх програм, відмінності між ними майже зникли, й усі вони намагались/були змушені сповідувати єдину освітню журналістську програму. У той час як у сусідній Польщі журналістську освіту можна отримати не лише на самостійних журфаках, а й при політичних, історичних чи культурних студіях. У США частина журналістської освіти сконцентрована на факультетах журналістики, інші – за напрямком «комунікативістика», ще інші – як «журналістика та комунікативістика». Одні належать до наукового напрямку «журналістики» як мистецтва (Art), інші до науки (Science). І всі вони пропонують своїм студентам власні програми, які суттєво відрізняються одна від одної, проте саме цим і є привабливими для студентів. Кожен інститут, факультет чи відділення має право на свою авторську програму підготовки студентів у рамках загальних вимог професійних стандартів. Ці відмінності, чи власні «фішки», освітні заклади з гордістю демонструють своїм студентам, а ті вже свідомо вибирають, що із запропонованого їм до душі.

Свого часу, пройшовши відбір на стажування в США, я отримала запрошення (на вибір) у два університети на факультети журналістики. Обидва демонстрували свої пріоритети, і, що цікаво, кожен з них як плюс відзначав те, що критикував інший. Один факультет журналістики підкреслював свою академічність і високий розвиток дослідницьких шкіл, інший, навпаки, поглиблену зорієнтованість на професійних навичках і залученні до навчання значної кількості журналістів-практиків. Обидва набирали свою аудиторію студентів, і, перебуваючи в межах одного штату, успішно конкурували між собою.

Колись, повернувшись із професійної журналістики на факультет, постійно намагалась моніторити нові професійні потреби майбутніх спеціалістів, пов'язані з інтернетом, який тільки-но з'явився й формувався на наших очах. Ми тоді, в далекому 1996-му, розуміючи гігантські професійні перспективи в залученні можливостей інтернету для журналістики, намагались створити курс «Інтернет для журналістів» спільно з університетськими ІТ-спеціалістами, які тоді скромно називалися інженерами з обслуговування комп'ютерів. Тоді ще не йшлося про тексти чи відео для інтернету, а лише про використання пошуковиків, швидке отримання та відправку інформації... Сьогодні вже важко встигати за всіма новинками, які використовують редакції на базі інтернету, до того ж, у кожній з них, залежно від потреб, свої пріоритети. З огляду на це, важливо, щоб основне вміння, яке студенти повинні винести з університету, було вміння критично мислити, розуміти й аналізувати проблему, орієнтуватися в можливостях пошуку необхідної інформації та її перевірки на базі тієї ж таки мережі. Основні навички – це навички постійного навчання, а отже, й професійного вдосконалення. До речі, саме тому Європейська асоціація викладачів вже нині пропонує курси пожиттєвої журналістської освіти (<http://mediahackers.eu/en>) для європейських журналістів.

Але хочу підкреслити, що це не загальні фрази про дуже неконкретні вміння й навички. Навпаки, вони вимагають дуже конкретних потреб читати максимальну кількість літератури як вузькопрофесійної, так і про загальні тенденції розвитку суспільства й місця нашої професії у ньому (як-от Еверет М. Роджерс «Дифузія інновацій», чи Ерік Шмідт та Дж. Коен «Новий цифровий світ»), вмінь і бажання аналізувати чужий професійний досвід, пошуку та прослуховування лекцій світових

галузевих «зірок» і т.д. Саме вони дозволяють відстежувати нові тренди, опанувати потрібні технології.

Звичайно, елементарних навичок писати грамотні тексти, ставити конкретні питання, вміння редагувати, професійно використовувати соцмережі ніхто не відміняв. Конкретно сьогодні ми пропонуємо нашим студентам курси та спецкурси, які максимально дозволяють опанувати мережу з різноманітними пошуковими цілями, вмінням розмістити чи поширювати матеріал, конструювати лонгриди та створювати інтерактивні тайм-лайни. Проте я чітко усвідомлюю, що, можливо, для наступного набору на факультет ці курси доведеться замінити як застарілі й запропонувати нові. Тому знову-таки стає актуальною навичка «вміння вчитись» як базова.

У 2001 році Європейська асоціація викладачів журналістики завершила дослідження того, як зміни в журналістиці впливають на формування компетенцій у журосвіті. Цікаво, що трьома основними компетенціями, які, на думку опитаних професіоналів медіаіндустрії, будуть найбільш потрібними, стали вміння виявляти й належно подавати справді важливі для суспільства новини (+ вміння перевіряти отриману інформацію), нести відповідальність за свою роботу та вміння працювати в команді.

Університет + журналістика

В Україні культивується стереотип про те, що замість факультетів журналістики потрібні школи журналістики, де за рік спеціалістів різних профілів, які вирішили стати журналістами, навчили б основам журналістики. Не варто відкидати й таку версію журосвіти, проте вона не повинна подаватись як єдино можлива й правильна. Як аргумент – факт, що переважна більшість шкіл, створених при редакціях чи ТБ каналах, де вчать тільки практики на новітній техніці, не беруть згодом своїх же випускників на роботу чи ж відбирають мізерно малий відсоток.

На перспективу в університеті базові знання студент мав би отримувати ті самі, що й нині: мови, (рідна й зарубіжні), літератури (рідна й зарубіжні), історія (рідна й світова), філософія, основи психології, соціологія. Але не зовсім так, як сьогодні. Університет – це універсальна і (в ідеалі) максимально якісна освіта. Тому ці дисципліни мали б бути подані так, щоб вони вчили критично мислити, аналізувати проблеми предмету в контексті їх сучасного прочитання, пропонували спроби розуміти світ, у якому живемо. Адже якщо ви зробили свій вибір на користь університету, то не варто вимагати, щоб тут пропонували тільки професійно зорієнтовані курси. Вони теж потрібні, але згодом, на старших курсах, коли починається спеціалізація. Зрештою, що таке теорія? Це та ж практика, за якою тривалий час спостерігали, досліджували, класифікували й зробили належні узагальнення.

До речі дискусія про те, якою повинна бути ідеальна журналістська освіта тривають не тільки у нас, але і в колег близького і далекого зарубіжжя. Різні країни пропонують свої моделі. Переважно, окрім деяких окремих гуманітарних обов'язкових дисциплін, факультети журналістики пропонують студентам три групи предметів: *історичні* (історія національної та зарубіжної журналістики, комунікацій, книгодрукування), *спеціалізовані* чи *практично зорієнтовані* (як-от розуміння жанрів, вміння писати тексти для різного типу медій, конвергентних ньюзрумів, основи фото-, радіо-, теле- та мережевої журналістики, редагування) й т.зв. *«проблемні»* дисципліни (як-от: актуальні проблеми сучасності, політичний/культурологічний підхід до прочитання сучасних проблем, наукова журналістика). Більше того, саме тому, що

університет – це не курси з окремих навичок, чимало університетів приваблюють своїх майбутніх студентів можливістю займатись наукою. Так, наприклад, коледж з комунікації Амстердамського університету пропонує студентам вивчати не лише зміст, способи використання медій та можливі наслідки такого використання, а й тематичні дисципліни про вплив медіарозваг на молодь, наслідки реклами на галузь охорони здоров'я. Більше того, як особливу привабу анонсують можливість співпраці студентів з науково-дослідним інститутом та залучення до колективних досліджень.

Універсальний журналіст?

Вимоги сучасного медіаринку – універсальний журналіст. Нині це навіть не дискутується. Але чи буде ця універсальність затребувана, скажімо, через п'ять років, чи, може, навпаки, виникне інтерес до вузькоспеціальних умінь, навичок, тематичної спеціалізації? Сьогодні ані експерти від освіти, ані від медіабізнесу цього не прогнозують. Зрештою, складається враження, що медіаменеджмент і не зацікавлений у такому прогнозі, оскільки його переважно цікавлять нині актуальні для ЗМК навички, бо ж це відразу себе окупує і навіть дає прибуток. Але хто з них ще якихось п'ять-шість років тому, коли прийшли на факультети нинішні випускники, міг сказати, що актуальними будуть стріми, лонгріди, інфографіка, вміння «запакувати» й самостійно продати контент, що редакції будуть потребувати SMM-редакторів, контент-менеджерів, SEO-спеціалістів?

Хто нині здійснює експертне вивчення того, що буде затребуване за п'ять років? Тому, коли говорять про потребу співпраці університетів з медіабізнесом, то, мабуть, насамперед мова мала б йти саме про таку співпрацю, яка б дозволяла здійснювати спільні дослідження як прикладних, так і важливих теоретичних проблем на перспективу, а не тільки про згоду брати студентів на практику. Факультетам вкрай необхідно отримувати результати такої співпраці й спільно прогнозувати, які нові навички будуть потрібні. Уже нині бачу, що, ймовірно, будуть запити редакцій на журналістів-програмістів, які зуміють написати текст і візуально грамотно створити на його базі лонгвід, чи вдало запакувати результати складного журналістського дослідження або аналізу в максимально доступну й зрозумілу інфографіку. Найімовірніше, перспектива університетської жоросвіти не тільки за міждисциплінарними дослідженнями, а й за міждисциплінарними предметами і фахами, які могли б спільно створювати, скажімо, випускники факультетів прикладної математики та журналістики, журналісти й дизайнери, журналісти і психологи (а не кожен окремо). Такий підхід до навчання – не вигадка. Нині вже є академічний напрям *цифрові гуманітарні науки* (Digital Humanities), вибудований на активному застосуванні цифрового інструментарію в гуманітарних дисциплінах, як-от: історія, філологія чи філософія. І журналістиці така співпраця була б дуже корисна.

Агенти змін

Упродовж останніх років було кілька серйозних спроб акцентувати на пріоритетах журналістської освіти й розпочати зміни. Ще в 2011 році за підтримки Британської ради в Україні було розгорнуто спільний проект Міністерства освіти і науки, молоді та спорту, корпорації СКМ та Конфедерації роботодавців України зі створення нових професійних стандартів, а на їх основі – нових галузевих стандартів вищої освіти та державних стандартів професійно-технічної освіти. Серед обраних у

процесі експерименту галузей була й журналістика, чи, точніше, онлайн-журналістика. Було створено спеціальну робочу групу при Міністерстві освіти, в яку входив Олександр Власенко, керівник проекту «Журналістика цифрового майбутнього» [2]. Робоча група під його керівництвом зробила багато дуже конкретних кроків для осучаснення журосвіти та напрацювання стратегій співпраці між освітянами та медіабізнесом. Проте з певних причин проект припинив своє існування, й нині в наказах та пропозиціях Міністерства вже не бачимо зацікавлення цим проектом.

Наступним помітним кроком до глобального осмислення основних освітніх проблем журналістики став проект на базі ГО «Детектор медіа» за підтримки Міністерства закордонних справ Чехії. 25 жовтня 2016 року в Києві відбулася конференція «Журналістська освіта в Україні: що маємо і куди рухаємося?», на якій виконавчий директор організації Діана Дуцик озвучила дані про «Стан журналістської освіти на факультетах журналістики в Україні» [3]. Можна дискутувати, погоджуватися чи відкидати дані щодо окремих факультетів чи відділень журналістики. Проте загалом основні проблеми нашої галузевої освіти були озвучені, і можливі шляхи їх вирішення запропоновані. Найціннішим у заході було те, що організатори здійснили спробу під одним дахом зібрати освітян, практиків, авторів альтернативних журналістських шкіл, представників медіабізнесу та профільного міністерства. Було запропоновано чимало цікавих поглядів, корисних ідей. Пройшов рік – і жодних змін, жодних спроб скористатись результатами: ані з боку самих факультетів, ані з боку профільного міністерства.

Висновки

Журналістика сьогодні розвивається такими темпами, що є потреба значно частіше, ніж це було в журналістській освіті до епохи Веб 2.0, переосмислювати нові явища, тренди, виклики, позитивні чи негативні медійні досвіди, а отже, й процес навчання, переглядати й оновлювати програми чи пропонувати нові спецкурси. І це переважна більшість журналістських вишів намагаються робити.

Необхідно знати вимоги сучасного медіаринку і варто орієнтуватися на них у програмах спеціалізованих курсів, але не підпорядковувати лише їхньому баченню університетські освітні програми. Хоч бізнес вимірює власні потреби еґоїстично – нинішніми навичками, журфаки повинні орієнтуватися на перспективу (на жаль, з допомогою системи спецкурсів сучасна журосвіта намагається задовольнити саме ці нинішні потреби в навичках). Допоки факультети спільно з медіаіндустрією не напрацюють вимог до освіти і доки медіабізнес не сприятиме реалізації цих вимог, доти особливих змін в журосвіті навряд чи варто очікувати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дуцик Д. Бет Барнс: У США відсутня єдина модель журналістської освіти (2012) URL: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprovsvita/education/bet_barns_u_ssha_vidsutnya_edina_model_zhurnalistskoi_osviti/
2. Дуцик Д. Олександр Власенко: «Рівень журналістської освіти не відповідає очікуванням медіаринку» (2012) URL: <http://ua.telekritika.ua/profesiya/2012-04-09/71049/>
3. Актуальні аспекти реформування журналістської освіти в Україні. Спеціальний звіт. – К.: Телекритика, 2016. – 54 с.

JOURNALISM OF ERA OF WEB 3.0.: RESEARCH, NEW SKILLS, TRY TO REBOOT

Natalka Gabor

*Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky Str. 49, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: nat.gabor@gmail.com*

This publication is about the changes in modern journalism in general, and in journalism education in particular. Criticism of journalism education in Ukraine and abroad is mostly similar, but it has some differences. The stereotype that instead of University journalism we need schools of journalism attached to TV channels or newspapers is cultivated in Ukraine.

We don't reject this version of the education. However, it should not be given as the only possible and correct. The requirements of the modern media market is the universal journalist. Now it isn't even discussed. But who can tell for sure the demands of media market in the nearest 5 years? Would it needs the same skills or the interest would shift to highly specialized skills? We have exclusively media market claims to media education without any real cooperation, including the fundings of scientific or applied researches.

Key words: journalistic standards of education, media competencies, media markets, universal journalist.